

КОНФЕРЕНЦІЯ «ILLEGAL ARCHAEOLOGY?»

Археологічне минуле України давно визнано невід'ємною частиною культурного простору Європи. Підписавши «Конвенцію про охорону археологічної спадщини» (1992), Україна взяла на себе відповідальність за збереження історичних та археологічних цінностей. Ставлення до минулого свідчить про міру пройденого шляху до інтеграції держави в європейську співдружність. Україна повинна практичними справами демонструвати свою постійну прихильність до європейських цінностей. Прийняття «Закону про охорону археологічної спадщини» може стати одним із вагомих кроків українського суспільства на шляху до входження в сім'ю цивілізованих європейських країн. Створення більш суворих, у порівнянні з європейськими, законів відносно «археологічної спадщини» аж ніяк не в останню чергу характеризує «зрілість» українського суспільства і його істеблішменту. Непоправні втрати, яких завдають замовники, споживачі й виконавці незаконних розкопок, можуть дуже погано прислужитися Україні, давши ще один привід для її приниження за невиконання взятих на себе зобов'язань.

Однією з проблем на міжнародній конференції «Illegal Archaeology?», що відбулася в Берліні 23—25 травня 2003 р. з нагоди 15-ої річниці прийняття Берлінської декларації, було й українське питання. Конференція була організована Німецьким державним об'єднанням музеїв, ЮНЕСКО, Мегагерц Дональд Інстит'ют у Кембриджі (Англія) і Школою американських досліджень у Санта-Фе. Вона зібрала близько 200 учасників — в основному музейних працівників та археологів-науковців, що представляли США, Великобританію, Францію, Німеччиною, Україну, Росію, Таджикистан, Молдову, Італію, Туреччину, Афганістан, Ірак, Іран, Нігерію, Гану, Швейцарію, Судан, Пакистан, Мексику, Венесуелу, Сирію. У робочій групі «Східна Європа та Центральна Азія» стан боротьби з нелегальною археологією в нашій країні, викладений у доповіді П.П. Толочка та Н.О. Гаврилюк, обговорювався 45 хвилин. Якщо в країнах Центральної Азії хвилю нелегальної торгівлі археологічними цінностями стримує центральна влада, у південних регіонах Росії — регіональна, то в Україні проблемами боротьби з грабіжницькими розкопками переймаються лише науковці — звідси й масштаби пограбування та знищення археологічної спадщини.

У доповіді та стендових матеріалах були представлені пам'ятки України, які знаходяться під загрозою знищення. Визначено чинники, що викликають руйнацію археологічних пам'яток, — це і прямиї грабіжі, і неконтрольована приватизація земель, і природні фактори (розорані кургани, розмиті водосховищами поселення стають джерелом надходження депаспортизованого матеріалу на чорний ринок). Наведено статистику сезону 2002 р.: археологами з офіційним дозволом — Відкритим листом — досліджувалося 405 пам'яток археології, «чорними археологами» — на замовлення колекціонерів, за неповними даними — 1500. Під час обговорення доповіді виявлено, що чорний ринок європейських країн та США перенасичений «археологічним товаром» з України. Він поступається зараз тільки «товару» із зони військових конфліктів та країн, в яких національне законодавство дозволяє власникам землі розпродавати археологічні знахідки з її надр (Італія, Греція, Туреччина), на відміну від національних законодавств Франції, Німеччини, Великобританії, де археологічна спадщина є власністю держави, а стосунки з власниками приватних колекцій суворо регулюються через ліцензування, сплату великих податків у держбюджет і т. ін. Тому й стояли так гостро питання про узгодження національного законодавства з міжнародними документами ЮНЕСКО в галузі охорони культурної спадщини, про заборону музеям купувати депаспортизовані археологічні цінності, про заборону перепродажу археологічних цінностей. Дуже показовою була виставка, організована в рамках спільного Італо-німецького проекту з дослідження елліністичних могильників Апулії. Частина матеріалів була вилучена з приватних колекцій (з фотографіями розкопок, які проводилися з дозволів власників землі (!!!) «незалежними археологами» і зберігалися без дотримання умов збереження). Друга частина була присвячена дослідженням археологів-фахівців на тому самому могильнику. Виставка виглядає як заклик схаменутися і не повторювати помилок деяких європейських держав.

Підсумки роботи конференції були підбиті прийняттям Берлінської декларації 2003 р. У ній зазначається необхідність таких кроків:

узгодження національних законодавств у галузі охорони археологічного надбання з документами ЮНЕСКО;

археологічні знахідки, що надходять у законну торгівлю та обмін, повинні супроводжуватися «родословною» (пам'ятка, ділянка і дата розкопок, дозвіл на експорт з країни походження), а також історією власності (попередній володар, торговець витворами мистецтва, музей, звідки вона передана, прізвище і ступені науковця, який визначив чи ідентифікував знахідку);

усі музеї, кожна культурна установа, кожен професіонал повинні постійно інформувати громадськість про руйнування культурного надбання, викликане незаконними археологічними розкопками, піднімати суспільну свідомість до рівня розуміння необхідності захисту культурних пам'яток;

потрібний ефективний обмін інформацією між посадовими особами, митними службами, науковцями і законними торговцями

антикваріатом, які повинні проходити навчання методам боротьби з незаконним обміном археологічними предметами в країні та за її межами;

ЮНЕСКО рекомендовано розробити «Кодекс поведінки археологів» (на зразок «Кодексу етики музейних працівників») та створити міжнародну організацію «Археологія без кордонів».

Підсумовуючи сказане, зазначу, що Україна стоїть перед досить своєрідним «європейським вибором». Можна прийняти цілком «європейське» законодавство на зразок Італії чи Греції та опинитися серед країн-донорів великих європейських музеїв, а можна прийняти інші закони і бути господарями свого минулого та на рівних увійти до сім'ї європейських країн.

Одержано 02.04.2003

В.М. Зінько

МІЖНАРОДНА АРХЕОЛОГІЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «IV БОСПОРСЬКІ ЧИТАННЯ»

З 20 по 24 травня 2003 року в м. Керчі АР Крим проходила міжнародна конференція «IV боспорські читання», темою якої було «Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья».

Конференція була організована Кримським відділом Інституту сходознавства НАН України (керівник — д. і. н. О.І. Айбабін) і Керченським «Центром археологічних досліджень» (директор — к. і. н. В.М. Зінько) за участі Керченського державного історико-культурного заповідника, і присвячена пам'яті одного з директорів Керченського музею старожитностей, невтомного дослідника боспорських стародавностей В.В. Шкорпила (1853—1918). Усього було заявлено близько 100 доповідей, однак зібратися в мальовничому південному передмісті Керчі, під стінами давнього боспорського міста Німфей, змогли не всі бажуючі. У роботі конференції взяли участь більш ніж 80 фахівців, які представляли академічні центри, музеї, історико-культурні заповідники, вищі навчальні заклади Сімферополя, Керчі, Миколаєва, Харкова, Києва, Москви, Санкт-Петербурга, Темрюка, Тули, Нижнього Новгороду, Белгорода, Саратова, Ростову-на-Дону, а також низки міст Польщі, Великобританії і Данії. Найбільш представницькою була делегація Інституту археології НАН України на чолі з визнаним

© В.М. ЗІНЬКО, 2003

лідером українських археологів-античників — академіком, д. і. н. С.Д. Крижицьким.

Конференцію відкрили співголови оргкомітету д. і. н. О.І. Айбабін та к. і. н. В.М. Зінько. Тематика доповідей і повідомлень охоплювала широкий спектр наукових досліджень з археології та історії античного і ранньосередньовічного Боспору й суміжного варварського світу. Частина доповідей була присвячена результатам новітніх археологічних розкопок, інші — новому трактуванню вже відомих пам'яток і сюжетів. Так, В.П. Толстиков, Д.В. Журавльов, Г.А. Ломтадзе (Москва) у доповіді «Нова землянка Пантікапея» представили цікавий комплекс землянки № 10, відкритої Боспорською археологічною експедицією ДМП ім. О.С. Пушкіна у 2002 р. У заповненні, поряд із різноманітною керамікою кінця VI ст. до н. е., знайдено два залізни однобічні кинджали типу махайри. Землянка могла існувати в останній чверті VI ст. до н. е. і була зруйнована на межі VI—V ст. до н. е., а отже, ці події не пов'язані з руйнуваннями 90-х — 80-х рр. V ст. до н. е., а належать до більш раннього періоду.

Ранньому періоду в історії Боспору Кімерійського була також присвячена доповідь М.Ю. Вахтіної (Санкт-Петербург) «Про один унікальний архаїчний комплекс із розкопок античного городища Порфмій у Східному Криму». У 2002 р. у Порфмії виявлені залишки незвичайної наземної будівлі, що нале-